

Justiits- ja Digiministeerium
info@justdigi.ee

Teie 12.08.2025 nr 8-3/6746-1,
JDM/25-0886/-1K/
Meie 25.09.2025 nr 1.2-3/2071-3

Väljatöötamiskavatsuse koostöölastamine

Esitame perekonnaseaduse, tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja tsiviilseadustiku üldosa seaduse eelnõu (eestkoste seadmise muudatused) väljatöötamiskavatsuse (VTK) kohta järgmise tagasiside.

1. Eestkoste seadmise eeldused

Positiivne on see, et VTK-s nähakse ette seadustes (PKS § 203 lg 1, TsÜS § 8 lg 2 ja 3 ning TsMS § 522) kasutatud iganenud mõistete ajakohastamine. Välja pakutud regulatiivsetest lahendustest toetame kolmandat alternatiivi (RHK-10, tulevikus RHK-11 + RFK), sest see vastab kõige paremini eesmärgile, et eestkoste seadmise otsused lähtuksid inimese tegelikust toimetulekuvõimest ja õigusi piiratakse vaid vältimatult vajalikus ulatuses. Inimese õiguste kaitse ja proportsionaalse lahenduse leidmise huvides tuleb hinnata tema tegelikku toimetuleku- ja otsustusvõimet eri eluvaldkondades, mitte üksnes meditsiinilist diagnoosi. Selline lähenemine tagab inimese olukorra parema arvestamise ning vähendab sildistamist.

Kolmas alternatiiv ühendab meditsiinilised andmed ja hinnangu inimese praktilisele toimetulekule, aitab kohtul juhtumeid individuaalselt hinnata ning vähendab riski, et otsus tugineb üksnes diagnoosile. See on kõige enam kooskõlas ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni (PIÖK) põhimõtetega, sest toetab proportsionaalsust ja väldib põhjendamatu õiguste piiramist, kuigi ei pruugi tagada täielikku vastavust konventsiooni nõuetele. Kolmanda alternatiivi rakendamine eeldab:

- standardiseeritud metoodika väljatöötamist (RFK põhised kriteeriumid, tööriistad, vastutajate määramine, kvaliteedikontroll);
- hindajate ja kohtute koolitamist, et vältida ebaühtlast kohtupraktikat eri piirkondades;
- realistlikku plaani, mis arvestab lisakoormust tervishoiutöötajatele, kohaliku omavalitsuse üksustele (KOV) ja kohtutele ning vajalike ressursside tagamist;
- RFK hindamiste põhjalikku läbiviimist, mitte üksnes vormi täitmist.

Rõhutame, et eestkoste on äärmuslik meede ning kohus peab iga kord hindama inimese olukorda konkreetsete eluvaldkondade lõikes ning kaaluma alternatiivseid abivõimalusi (volitus, perekonna tugi, sotsiaalteenused), enne kui otsustatakse eestkoste seadmine.

2. Eestkostetava valimisõigus

Nagu VTK-s tõdetakse, on Eestis eestkostetavate valimisõigus võrreldes teiste riikidega ulatuslikult piiratud. Toetame muudatust, mis piirab valimisõiguse automaatset kaotamist eestkoste seadmise korral. Muudatus tugevdab puudega inimeste õiguste kaitset ja aitab vältida automaatseid järeldusi diagnoosi põhjal.

Euroopa puuetega inimeste foorum (EDF) on rõhutanud, et Eestis võetakse eestkoste alla pandud isikutelt automaatselt poliitilised õigused, sealhulgas hääleõigus ning see seab Eesti rahvusvaheliselt negatiivsesse valgusesse. EDF on kutsunud Eestit üles seda praktikat kiiresti muutma, et tagada kõigile puudega inimestele õigus hääletada ja kandideerida sõltumata õigusvõime piirangust ([EDF, Human Rights Report 2022: Political Participation of Persons with Disabilities](#)).

EDF 2024 raport toob esile, et Eesti on andnud ÜRO PIÕK artikli 12 (õigusvõime) kohta deklaratsiooni, mis võimaldab piirata isiku aktiivset õigusvõimet, kui leitakse, et ta ei suuda oma tegusid mõista ja juhtida. EDF hinnangul on sellised reservatsioonid vastuolus konventsiooni eesmärkidega ning piiravad ka poliitilisi õigusi, sealhulgas valimisõigust ([EDF, Human Rights Report 2024 – Legal Capacity: Personal Choice and Control](#)).

Kavandatav muudatus, mis väldib automaatset hääleõiguse kaotamist, on seetõttu oluline samm, kuid see ei pruugi olla piisav, et viia Eesti kooskõlla rahvusvaheliste standarditega. Samas on probleemiks, et VTK ei täpsusta selgelt, milliste kriteeriumide põhjal hinnatakse inimese suutlikkust valimistel osaleda. Sõnastus „oriienteerumine poliitilistes küsimustes“ on liiga üldine ning võib viia ebaühtlase praktika ja subjektiivsete otsusteni. Vajalik on koostada juhised, et tagada ühtne ja õiglane kohtupraktika.

ÜRO PIÕK komitee seisukohtade järgi ei tohiks valimisõigust piirata ka eestkoste korral. Seega on VTK samm positiivne, kuid ei pruugi olla rahvusvaheliste standarditega täielikult kooskõlas. Lisaks on vajalik põhiseaduslik analüüs, et hinnata, kas valimisõiguse piiramine arusaamis- ja otsustusvõime kriteeriumi alusel on põhiseadusega kooskõlas.

3. Kohtupsühhiaatrilise ekspertiisi määramine eestkostja määramisel

Toetame VTK-s toodud ettepanekut laiendada ekspertiisi osutavate spetsialistide ringi, et tagada ekspertiisiteenuse õigeaegne kättesaadavus. Sageli tekib eestkoste vajadus seotuna inimese psüühika- ja käitumishäire raviteekonaga (jäädes sageli just perearsti, psühhiaatri või neuroloogi käsitluse alla). Millises ulatuses hinnangut andvate spetsialistide ringi laiendada võiks, tuleks eelnõu koostamise käigus arstlike erialaseltsidega läbi arutada.

Toetame ettepanekut, et ekspertiisid põhineksid standardiseeritud metoodikal, mis ühendaks rahvusvahelise haiguste klassifikatsiooni (RHK) ja rahvusvahelise funktsioneerimisvõime klassifikatsiooni (RFK). See vähendaks subjektiivsust ja tagaks ühtlasema kvaliteedi. VTK-s on välja toodud eeldus, et struktureeritud ankeedile vastamine vähendab arvamuse koostamisele kuluvat aega. See ei pruugi alati nii olla, pigem sõltub töö mahukus siiski rohkem sisust kui vormist – võimalik, et RHK+RFK metoodika on hoopis töömahukam. Kogu ankeedi täitmise aluseks oleva info kogumise ja hindamise protsess ning kvaliteedinäitajad vajavad täiendavat analüüsimist. Oluline on, et hinnangute kvaliteet ühtlustuks ja paraneks.

Toetame ka dokumendipõhise hindamise ettepanekut, seda eriti juhtudel, kui inimene on juba läbinud vastava raviteekonna ning tema seisund ja sotsiaalsed vajadused on kaardistatud. Ei ole otstarbekas inimesi liigsete uuringutega koormata, eriti kui uuringute sisu ja andmestik on juba olemas sobivas ajalisel vaates. Dokumentide põhjal tehtav ekspertiis on sellisel juhul loogiline ja vähendab dubleerimist. Ühe ideena, mida edasises eelnõu koostamise protsessis läbi arutada, on erinevate hindamiste ühildamine st kas ja kuidas võiksid eestkoste määramise ekspertiisid olla seotud teiste hindamistega (nt töövõime või puude hindamine), et süsteem oleks efektiivsem ning oleks tagatud teenuste ja abi õigeaegne kättesaadavus.

Oluline on pöörata tähelepanu inimeste teadlikkusele ja toetamisele enne eestkoste menetluse algust. 2023. aasta uuring (Trankmann jt 2023) näitas, et inimesed ei ole sageli teadlikud kõigist võimalikest teenustest ning mõnel juhul piisaks ka kohaliku omavalitsuse abist (nt tugiisiku teenus või erihooletande teenused). Oluline on, eestkostetavad ja eestkostjad

saaksid kogu vajaliku info võimalikult lihtsas ja arusaadavas keeles ning oleksid võimalikult suures mahus protsessi kaasatud. Samuti on oluline arutada kas eestkostel olevale inimesele jääb alles õigus otsustada näiteks oma ravi üle.

Rõhutame, et eestkostega seotud ekspertiiside rahastus peaks jääma kohtusüsteemi kanda, mitte liikuma tervishoiu rahastusse ega perearstide teenuste hulka, vältimaks täiendava rahastuskoormuse kandumist tervishoiusüsteemile.

4. Eestkostja aruande esitamine pärast eestkoste lõppemist

Peame muudatust vajalikuks ja otstarbekaks, sest see vähendab kohtu töökoormust ning lihtsustab endise eestkostja aruandluskohustuse täitmist. Samas on VTK ebaselge selles osas, milliseid andmeid võib eestkostja küsida ja kui kaua juurdepääsuõigus nendele andmetel kehtib. Selline ebaselgus võib viia liigse andmetöötluseni ja ohustada eestkostetava privaatsust. Pakutav lahendus peab järgima andmekaitse üldmääruse (GDPR) põhimõtteid (andmete kasutamine peab olema seotud kindla eesmärgiga, piirduma vaid vajaliku mahuga ning olema ajaliselt selgelt piiratud). Toetame muudatust, kuid vajalik on:

- täpsustada, milliseid andmeid endine eestkostja võib küsida (nt ainult eestkoste perioodi kohta);
- määrata andmetele juurdepääsule konkreetne tähtaeg;
- siduda andmete kasutamine üksnes aruandekohustuse täitmise eesmärgiga.

Kokkuvõttes toetame VTK üldeesmärki ja pakutud lahenduste suunda, mis viivad Eestit lähemale ÜRO PIÕK põhimõtetele. Samas on mõjuanalüüs jäänud liiga üldiseks, sest käsitleb sihtrühma ja mõjusid liiga üldiselt ega ava piisavalt, millist lisakoormust võivad eri muudatused tuua tervishoiutöötajatele, KOVidele ja kohtutele. Puudub ka realistlik hinnang ressursside vajadusele (koolitused, hindamisvahendid, tööaeg ja rahalised kulud). Peame oluliseks, et koostatava eelnõu seletuskirjas oleks käsitletud ka seaduse rakendamise praktilist poolt, sh vajalikke ressursse, koolitusi ja tööjaotust, et vältida osapoolte ülekoormust ja tagada muudatuste toimiv rakendamine.

Lugupidamisega

(allkirjastatud digitaalselt)

Karmen Joller
sotsiaalminister

Maarja Seppel Maarja.Seppel@sm.ee
Mari Ader Mari.Ader@sm.ee
Alice Sündema Alice.Syndema@sm.ee